

MAKALELERLE
MARDİN

IV
ÖNEMLİ SİMLER
DİNİ TOPLULUKLAR

Hazırlayan
İbrahim ÖZCOŞAR

İstanbul-2007

**MARDİNİ ŞEYH HAMİD VE OĞLU ŞEYH ABDURRAHMAN ZİHNİ
EFENDİ**

Muhammed Sadık HAMİDİ *

ÖZET

1/1/1217h-3/5/1802m. Yılında, Cuma günü Siirt'te doğdu.

Babasının adı Abdullah, annesinin adı Amine'dir.

Mardini nisbesini, ömrünün son kırk yılını yerleştığı Mardin'de geçirdiği için almıştır. Aynı zamanda "Şâh-ı Mardin" lakabıyla meşhur olup, öyle anılmıştır.

Tahsilinin büyük bir kısmını meşhur âlim ve müfessir Molla Halil-i Siirdi'den elde etmiş ve ondan icazet almıştır.

1260h.-1844m. Yılında Mardin'e gelmiştir.

Sekseni aşkın âlim ondan ilmî icazet almıştır. Ehil olan birçok zevata tarikatte halifelik vermiştir.

Halk arasındaki kabile çekişmelerini ve kan davalarını ortadan kaldırmayı oldukça başarmıştır. Midyat bölgesinde Müslüman ve

---

¹ Yrd.Doç. Dr. Muhammed Sadık HAMİDİ Diyanet İşleri Başkanlığı Tuzla Müftülüğü Kadıköy/İstanbul

Hristiyan Süryaniler arasındaki din kavgalarını sulha dönüştürmeyi başarmıştır.

Eserleri:

Şeyh Hâmid birçok eser yazmıştır.

Vefatı

1299/1882. yılı Muharrem ayının birinde, Mardin’de vefat etmiştir.

ŞEYH ABDURRAHMAN ZİHNİ EFENDİ

1268/1852 yılının 20 Haziranında Cuma günü ikinci namazından sonra Mardin’de doğdu.

Şeyh Abdurrahman Efendi İstanbul’a gitmiş orada beş ay dört gün kalmıştır.

53 kadar eser telif etti. Elimizde matbu olarak iki eseri bulunmaktadır.

Yazma olarak “ En-Nurul-Lami ve’l-Feyz el-Cami’ ” Bu eseri Akaid, Tasavvuf ve Hikmet (Felsefe) ilimlerini içeren bir kitaptır.

Vefatı:

1328h.-1910m. Yılında, Cuma günü Muharrem ayının 23.üncü gününde Mardin’de vefat etmiş ve Babası Şeyh Hâmid’in türbesine defnedilmiştir.

**MARDİN'İ ŞEYH HAMİD VE OĞLU
ŞEYH ABDURRAHMAN ZİHNİ EFENDİ**

GİRİŞ:

Bu yazımızda Mardin'in yetiştirdiği ve hayatı çok az kişi tarafından bilinen Şeyh Hamid ve oğlu Şeyh Abdurrahman'ı tanıtacağız.

Şeyh Hamid 1217 hicri yılının muharrem ayının birinci günü, miladi 3 mayıs 1802 yılında Cuma günü Siirt'te doğdu. Babasının adı Abdullah, annesinin adı Amine'dir. Mardini nisbesini, ömrünün son kırk yılını Mardin'de geçirdiği için almıştır. “Şâh-ı Mardin” diye de meşhur olup, bu lakapla anılmıştır.

Şeyh Hâmid Seyyid'tir. Soyu Hz. Hüseyin'e dayanmaktadır. Bu hususa dair güvenilir belgeler mevcuttur.²

Babası Seyyid Abdullah, Osmanlı âlimi meşhur Erzurumlu İbrahim Hakki'nin talebesidir.

Siirt Ulu Cami İmam–Hatibi ve vaizi olan babası Seyyid Abdullah, 1243/1827 yılında yedinci haccından dönüşünde Medine'ye varmadan Yenbu'da vefat etmiştir.

Hal tercemelerinden anlaşıldığı kadarıyla Şeyh Hâmid, büyük bir âlim ve meşhur bir mürid idi. İlk tahsiline Siirt'te, babasının medresesinde başlamıştır. Kuran-ı Kerim'i yedi yaşında hatmetmiş, on yaşında ezberleyip hafız olmuştur. Tahsilinin büyük bir kısmını meşhur âlim ve müfessir Molla Halil-i Siirdi'den okuyarak elde etmiş ve ondan icazet almıştır. Daha sonra Bitlis, Van, Erzurum ve Şam'a kadar giderek, oralardaki âlimlerden ders okumuş ve ilmî icazetler almıştır.

---

² - Nesebi Şöyledir:

Hamid, Abdullah, Mirza, Muhammed, Ahmed, İbrahim, Musa, İbrahim, Muhammed, Ahmed, Cebail, Ali, Yusuf, Muhammed, Ubeydullah, Mahmud, Şihabuddin el-Muhtedi, Muhammed, Ali, Müslim, Muhammed, Muhammed el-Eşter, Ubeydullah, Ali, Ubeydullah, Ali, Ubeydullah, Hüseyin el-Asgar, Ali Zeynü'l-Abidin, Hz.Hüseyin, Hz Ali b. Ebi Talib (r.a.)

İlimde oldukça ilerleyen Şeyh Hâmid, daha sonra tasavvufa yönelmiş ve birçok tasavvuf büyüklerinden feyz almıştır. Tasavvufta ilk zikir telkinini Kâdirî Şeyhi babası Seyyid Abdullah'tan almıştır.

Seyyid Abdullah, Kadiri tarikatının irşad icazetini Bağdat'ta bulunan Şeyh Abdülkadir Geylani torunlarından “Seyyid Abdurrahman b. Seyyid Feyzullah el-Kâdirî, el-Bağdâdî”den almıştı.

Şeyh Hâmid gençliğinde Şam'da ikamet eden Mevlana Halid Nakşebendi'yi ziyaret etmiş ve ondan vird (zikir dersi) almıştır. Daha sonra “Şeyh Abdü'l-Kadir Belvanisi”den yine Nakşibendî tarikatında zikir dersi almıştır.

Hicri 1249/1833 yılında Urfa, Halep güzergâhı ile Hacc'a gitmeye azmetmiş, ancak o sene yol emniyeti olmadığından dolayı hacc'a gidememiştir. Halep'te Şeyh Ebü'l-Vefa el-Halebî'nin sohbetine devam etmiş ve ondan Kâdirî tarikatında halifelik almıştır.

Daha sonra, Mevlâna Halid'in önemli halifelerinden olan ve Cizre'ye bağlı “Basrat” köyünde ikamet eden, Şeyh Halid el-Cezeri'den Nakşebendi tarikatında halifelik almıştır. Müfessir Alusi³ ve Şeyh Abdü'l-Mecid el-Hâni⁴ bu hususu zikretmektedirler.

Siirt'e dönünce ilim neşriyle beraber halkı irşad etmiştir. İrşad dairesi Siirt vilâyeti bölgesinden Midyat ve Gercüş (Aşîta) yöresine kadar genişlemiştir. Alimler ve halk onun ilim ve irşadından feyz almışlardır. Bu yörede iki sene kadar kaldıktan sonra halkın ısrarı üzerine iki sene kadar Hasankeyf'te ikamet etmiştir.

1260/1844 yılında Mardin'e gelmiştir. Mardin halkı, hüsn-i istikbâl ile onu karşılamış ve Şeyh Hamid'e, Mardin'e yerleşmesi için ricada bulunmuşlardır. O da, halifesi olduğu Şeyh Halid'in işareti ve

---

³ - “Neşvetü's-Şumul fi's-Seferi ila İslambul sh: 9”

“Neşvet'ül-Medam fi'l-Avdi ila dari's-Selam sh: 89”

1291/1874 tarihinde Vilayet matbaasında Bağdat'ta basılmıştır.

⁴ - Şeyh Abdü'l-Mecid el-Hani'nin yazmış olduğu “el-Hadikatü'l-Verdiyye fi Ecillai'n-Nakşibendiyye” adlı kitapta yazılı olduğu gibi, adı geçen Şeyh Halid (k.s.) Mevlâna Halid'in halifesidir.

“el-Hadikat'ül-Verdiyye fi Hakakiki Ecillai'n Nekşebendiyye sh: 260”

Abdü'l-Mecid el-Hani

1308 matbai amirede basılmıştır.

Önemli Simalar

bölge halkının irşada muhtac olmaları sebebi ile Mardin'e yerleşmiştir. Gelişini tebrik eden birçok kişi kasideler yazarak sevinçlerini dile getirmişlerdir.

Onu öven, hakkında medhiye yazanlara misal olarak şunları zikrede biliriz:

Molla İbrahim el-arabi 15 beyitlik bir kaside yazmıştır.

Aynı zat yine 15 beyitlik ikinci bir kaside daha yazmıştır.

Kasımpadişah medresesi müderrislerinden Molla Halil Siirdi'nin torunu Molla Fethullah da onu medheden 44 beyitlik bir kaside yazmıştır.

Haleb'in tanınmış âlimlerinden, Rifai Tarikat Şeyhi aynı zamanda İstanbul'da da Tekkesi bulunan Ebül-Hüda es-Sayyadi 16 beyitlik bir kaside yazmıştır.

Mardin halkı kısa zaman zarfında ona bir ev inşa etmişlerdir. Evin yapılış tarihini ebced hesabıyla ifade eden beyitler yazılmış ve taşa kazılarak kapıların üzerine yerleştirilmiştir.

Askeri kışlaya bakan Kuzeydeki kapının üzerinde şu beyitler yazılıdır.

Tezeyenet Mardin'una bi'l-âbidi *** ves'tebşeret kaatibeten
bi'l-Hamidi

Ve enfaka'l-Cumhuru fi darin lehu *** Fa akmaluha reğbeten
li'r-Raşidi

Ya ni'meha darel-Leti tarihuha *** mahrusetün ve tancuz bi'l-
Mehamidi

$714 + 466 + 81 = 1261$ h.

Beyitlerin manası :

Mardinimiz Allaha ibadet edenle süslendi

Cümlesi Hamid'le müjdelendi

Ona ev yapmak için herkes infak'ta bulundu

Allahın rızasını kazanmak için hemen de tamamladılar

O ne güzel evdir ki tarihi de şudur

O ev övgülerle tamamlanmış ve korunmuştur.

Mescide bakan Güneydeki kapının üzerinde de tarih düşüren şu beyitler yazılıdır.

Darün lakad zaneha'l-bünyanu ve'r-tehebet *** Bi'ş-Şeyhi Hamid iz adha biha ferihet

Min nazrati's-Sui Rabbi tahmi sahibeha *** ve elsinü's-Sui fi tarihiha harisat

1260 /1844

Bu beyitlerin de manası şudur:

O öyle bir evdir ki, yapılışı onu süsledi ve o da

Şeyh Hamide merhaba diyerek onunla sevindi

Rabbim sahibini kötü nazardan korusun

Kötü diller onun tarihinde sağırlaştı. □

1262/1846 Yılında İstanbul'a giderken Mardinde bir kaç gün konaklayan Bağdat Müftüsü Seyyid Mahmud Alusi "Neşvetü'ş-Şumul" adıyla yazdığı seyahatnamesinde Mardin'i anlatırken Şeyh Hamid'i ziyaret ettiğini kaydetmekte ve onu övgü ile anmakta, İstanbul'dan Bağdad'a dönerken de yazdığı "Neşvetü'l-Medam" adlı seyahatnamesinde ikinci defa onu ziyaret ettiğini anlatarak yine ondan övgüyle bahsetmektedir. Şeyh Hamid'in soy şeceresine de muttali olan Âlusi, Peygamber(sas) efendimize kadar nesebini nazmetmiştir. Bu nazım doğrusu şaheser niteliğindedir. ⁵

Şeyh Hamid Mardin ve havalisinde halkın birlik ve beraberliğini sağlamıştır. Birçok yerde Mescid ve Medreselerin bina edilmesi için bizzat çalışmış, yeni inşa edilen camilere imam ve müezzin tayin etmiştir. Mardinde geçirdiği 40 senelik ömründe Cuma ve Pazartesi günleri Ulu Camide vaaz etmiş ve halkı irşad etmiştir.

---

⁵ - " Neşvetü'ş-Şumul fi's-Seferi ila İslambul sh: 9 ”
"Neşvet'ül-Medam fi'l-Avdi ila dari's-Selam sh: 89 ”
1291/1874 tarihinde Vilayet matbaasında Bağdat'ta basılmıştır.

Önemli Simalar

Evinin karşısında harabe halde bulunan Şeyh Sabuni Mescidi kendisi için onarılmıştır. Bu Mescid'in hem imamlığını deruhte etmiş, hemde ders ve irşad hizmetini burada yürütmüştür.

Mardin'e bağlı bir nevi aşiret merkezi vasfı taşıyan köylere oğullarını göndermiştir. Onlar da gittikleri yerlerde camiler inşa ettirerek ders ve irşad hizmetlerini yürütmüşlerdir.

Bu hizmetlerden şunları sayabiliriz:

Büyük oğlu Şeyh İbrahim'i Gercüş (Keferceviz) ilçesine bağlı Kayapınar (Ayınkaf) Nahiyesine göndermiştir. Şeyh İbrahim icazetli bir âlim olduğu gibi aynı zamanda mürid idi. Bu Nahiyede cami inşa ettirmiş, irşadla beraber tedris işini de yürütmüştür. Bu medreseden birçok âlim yetişmiştir.

İkinci oğlu Şeyh Abdullah'ı merkeze bağlı Dara köyüne göndermiş, o da aynı hizmeti ifa etmiştir.

Üçüncü oğlu Şeyh Muhammed Alaaddin'i Savur'a bağlı Başkavak (Ahmediyye) köyüne göndermiştir.

Dördüncü oğlu Şeyh Abdülhalim'i Nusaybine bağlı Kutlubey (Tinat) köyüne göndermiştir. Şeyh Muhammed'in vefatından sonra Şeyh Abdülhalim Başkavak (Ahmediyye) köyüne intikal etmiştir.

Beşinci oğlu Şeyh Abdurrahman Mardinde kalmış ve babasının vefatından sonra ağabeyi Şeyh Abdullah ile beraber tedris ve irşad hizmetini beraber yürütmüşlerdir.

Şeyh Abdurrahman'ın oğlu Şeyh Muhammed Ali, Ğurs mıntıkasına gönderilmiştir.

Yukarda da izah ettiğimiz gibi her birisi gittikleri yerlerde cami inşa ettirmiş, tedris ve irşad hizmetini beraber yürütmüşlerdir.

Yeri gelmişken bulunduğumuz güney doğu anadolu bölgesinde eğitim ve öğretime dair biraz bilgi vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Bu bölgede resmi eğitim ve öğretim şehirlerde idi. Buna misal olarak Kasım Padişah medresesini zikredebiliriz.

Köylerde ise, bu gün olduğu gibi devletçe açılmış resmi eğitim kurumları yoktu. Ancak her cami ve mescid aynı zamanda birer

okuldu. Genellikle cami bitişinde inşa edilen ve hücre diye tabir edilen odada tedrisat faaliyeti devam ediyordu. Bir çok yerde olduğu gibi bölgemizde de öğrenim dili Arapça idi. Sınıf sistemi yerine bir kaç yüz yıldan beri teamül haline gelen 20 kadar ders kitabının okutulması sözkonusu idi. Yaklaşık on iki branş ilim okutulurdu.

Şeyh Hamid ve oğulları, özellikle de küçük oğlu Şeyh Abdurrahman řu ilimleri okutuyorlardı:

Tefsir, Hadis, Akaid, Usul-i Hadis, Usul-i Fıkıh, Fıkıh, Sarf, Nahiv, Mantık, İstiare, Münazara, Bedi-Beyan ve Maani, Vadi' , Hesab (matematik) Hendese, Hikmet (Felsefe) Coğrafya, Hey'et (Astronomi), Tecvid ve kiraat ilmi ...

Sekseni aşkın âlim Şeyh Hamid'den ilmî icazet almıştır.

İlmi icazet verdiği talebelerinin bazıları şunlardır :

Kasımpadişah müderrisi, daha sonra Mardin ve Diyarbekir Müftüsü Ahmed Hilmi Efendi.

Sadüddin zade Muhammed Efendi.

Kasımpadişah müderrislerinden Hakizade Ahmed Efendi.

Mardin eski müftüsü Muhammed Kemal Efendi.

Mardin eski Naibi Ömer Şevki Efendi.

Mardinin meşhur âlimlerinden Molla Yusuf ve Mes'ud efendiler.

Aslen Cizreli, Savurkapı camii imam-hatibi Molla Abdurrahman efendi.

Şeyh Hamid 1266/1850 yılında ikinci defa Hacc yolculuğuna çıkmış; Urfa, Halep ve Şam güzergâhını takib etmiştir. Şam'da büyük âlim Şeyh Hasan el-Baytar'ın sohbetinde bulunmuş, ondan ders almıştır. Adı geçen Şeyh Efendi de kendisine icazet vermiştir. Şam'daki âlimlerden çok ilgi ve iltifat görmüştür. Bilhassa o zamanın büyük ve meşhur âlimi Şeyh Ahmed el-Küzberî ile birçok konuda ilmî sohbetleri olmuştur. Bu zat hadis ilmi, Sahih-i Buhârî ve diğer hadis kitaplarına dair Şam bölgesinde meşhur olan icazetleri Şeyh Hamid'e vermiştir. Medîne-i Münevvere'de büyük âlim Şeyh Yusuf es-Sâvî el-

Önemli Simalar

Medenî'nin sohbetinde bulunmuş ve ondan hadîs, tefsîr ve usûl'î fikh'a dair icazetler almıştır.

Haccı'nı edâ ettikten sonra Mardin'e sağlık ve selametle dönmüştür. Mardin'e varışında, büyük bir topluluk tarafından karşılanmıştır.

Birçok şair ve edîb hac dönüşünü şiir ve kasidelerle tebrik etmişlerdir.

Bu şiirler ve kasideler, Mardin halkının edebiyatla ne kadar ilgilendiklerini ve birçok büyük şairin Mardinden yetiştiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidirler.

Yeri gelmişken şunu da ifade edelim. Geçmişte onlarca büyük şairi olan Mardinimizde bir asırdan beri zamanımızın edebiyatçıları arasında yerini alacak meşhur şairimizin bulunmayışının, sebepleri üzerinde araştırılması ve durulması gereken bir husus olduğu görüşündeyiz.

İnternette Mardin şairleri için bir araştırma yaptığımda sadece şunları tesbit edebildim.

1086/1676 tarihinde vefat eden Suzi namında bir şair'i öğrenebildim ama, hakkında fazla bilgi bulamadım.

Günümüz şairlerinden Murathan MÜNGAN, Necati ÇAVUŞ (1957-Mardin) ve Sabah KARA (1960 Nusaybin) adında sadece üç kişi bulabildim.

Şeyh Hamid, Seha (cömertlik), hilim, Tevazu, Kerem, Ahde vefa sahibi olup, Allah korkusu, zühd, takva ve ibadet onun yaşayış tarzı idi.

Halk arasındaki kabile çekişmelerini ve kan davalarını ortadan kaldırmada ileri seviyede başarılı olmuştur. Midyat bölgesinde Müslüman ve Hıristiyan Süryaniler arasındaki din kavgalarını sulha dönüştürmeyi başaran bu zatın evlad ve torunları, bölgedeki her iki din mensupları tarafından takdir, sevgi ve saygı ile daima anılmışlardır. Hatta bu bölgeden olup da Fransa'da ikamet eden bir yazar, bir mecmuada bu hususta takdirlerini ifade eden bir makale neşretmiştir.

Büyük oğlu Şeyh İbrahim "Zahirat'ül-Vehbiyye" adlı henüz yazma olan kitabının (84) üçüncü sahifesinde onun için şunları yazmaktadır: "Babasının terbiyesiyle büyüyen Hâmid, ilk önce

Kur'an-ı Kerim'i hıfzetmiş, daha sonra tecvid ilmini iyice okuduktan sonra diğer ilimlerin tahsiline başlamıştır. Babasından sarf, nahiv, mantık, vaz', istiare, münazara, edebiyat, ilmü'l-kelem, usul-i fıkıh, fıkıh ve hesap ilimlerini tahsil etmiştir. Babasının 1237/1822 yılında vefatı münasebetiyle onun yerine Siirt Ulu Camii İmam-Hatibi ve Vaizi olarak tayin edilmiştir. İlimle beraber kendisini zühd ve ibadete vermişti. Ezkar ve evrada çok devam ederdi. Süluk ve riyazete yönelmişti. Birçok günler oldukça az yer, sadece su ve az ekmekle yetinirdi. Bir ekmek ona on gün yeterdi. Bütün bu hallerini herkesten gizler ahvaline kimseyi muttali kılmazdı. Her gün camide zahiren halkla beraberken, mânen hep Hak'la beraber olmuştur. Bu arada Şeyh Abdü'l-Kadir El-Belvanisi'den Nakşibendî tarikatında zikir ve vird icazeti almıştır. 1249/1833 yılında Hacc'a gitmeye azmetmiş, Halep şehrinin âlimleriyle tanışmış, sohbetlerinde bulunmuştur. Bilhassa Şeyh Ebü'l-Vefa el-Halebî'den Kâdirî tarikatında icazet almıştır. O sene yol emniyeti olmaması sebebiyle Hacc etmeden Siirt'e dönmüştür".

Daha sonra yukarda zikredilen Şeyh Halid el-Cezeri'den Nakşibendî halifeliğini alış hikâyesini anlatmaktadır. Cizre'den döndükten sonra ilimle beraber irşad vazifesine tam yönelmiştir. İlk önce Beşiri mıntıkası, daha sonra Dicle kenarındaki Gere köyünde bir müddet ikamet ettiğini, oradan Hasankeyf'e ve Mardin'e gidişini tafsilatlı bir şekilde anlatmaktadır. Kendisinden zuhur eden onbeş kadar kerametini naklettikten sonra, alimlerden aldığı icazetlerini anlatmaktadır.

Eserleri:

Şeyh Hâmid birçok eser yazmıştır. "Eş-Şecceetü'd-Dürriyye" kitabında şu eserleri zikredilmiştir:

"er-Risaletü'l-Vehbiyye fi Sünenis-Salavati'r-Rubaiyye"

"Kadı Beydavi Tefsirine Haşiye"

İbni Hacer el-Askalani'nin Usul-i Hadise Dair "Nuhbetü'l-fiker Kitabına Haşiye"

"Urcûzetü't-Tullâb fiz-Zurûf ve'l-Carri ve'l-Mecrûri ve'l-İ'râb"

Önemli Simalar

“ Fethü'l-Vahhab şerh Urcuzet et-Tullab”

Molla Camî'nin “el-Fevaid el-Diyaiyye Adlı Kitabına Haşiyе”

“er-Risaletü'z-Zehebiyye fi Akaidi Ehli's-Sünneti ve'l-Cemaati'l-Muhammediyye”.

Bu son eseri, torunu Şeyh Muhammed Ali tarafından “el-Cevahir el-Yakutiyye alar-Risaleti'z-Zehebiyye fi Akaidi ehli's-Sünneti ve'l-Cemaati'l-Muhammediyye” ünvanıyla şerh edilmiştir. Yazma olarak 1188 sahife olan bu eserin fotokopi nüshası kütüphanemde bulunmaktadır.

“eş-Şeceretü'd-Dürriyye” müellifi, birçok kişiye ilim ve hikmet ihtiva eden mektuplar yazdığını kaydettikten sonra, bid'at sahibi sapık bir şeyhi hak yoluna davet eden mektubunu numune olarak derc etmiştir. Doğrusu bu mektup çok dikkat çekicidir.

Birçok devlet ricali ve tanınmış şahsiyetler ona mektuplar yazmışlardır. (Bu mektuplardan bir kısmının fotokopileri arşivimde bulunmaktadır.)

Şeyh Hamid aynı zamanda şair idi. Mevize(nasihat) ve hikmet içeren iki kasidesi elimizde mevcuttur. Her ikisi de şaheser diye nitelenebilecek kasidelerdir.

Vefatı

İlim ve irşad hizmetiyle meşgul iken 1299/1882 yılı Muharrem ayının birinde, salı günü kuşluk vakti Mardin'de vefat etmiştir. Mardin esnafı dükkânlarını kapatmış, o güne kadar Mardin'de görülmemiş bir topluluk cenazesine iştirak etmiştir. Şehrin doğusunda, Savur ilçesine giden yolun sağ tarafındaki yamaçta defnedilmiştir. Vefatına çok üzülen Mardin halkı, kabri üzerine türbe inşa etmişlerdir.

Calibi dikkat bir husus; Doğumu Muharrem ayının birinci gününde olduğu gibi vefatı da yine Muharrem ayının birinde olmuştur.

Birçok edip ve şair vefatı dolayısı ile üzüntülerini dile getiren mersiyeler yazmışlardır. “ Eş-Şeceretü'd-Dürriyye fi menakibi's-Sadeti'l-Hamidiyye ” yazarı şu zevatın mersiyelerini kitabına almıştır.

Makalelerle Mardin

1- Edebiyatçı Şair Muhammed Reşid Efendi el-Ömeri 46 beyti içeren bir mersiye yazmıştır. Son beytinde tarih düşürmüştür.

2- Mardin Şer'i mahkemesinin hukuk vekili Hüseyin Hüsni Efendi'nin 54 beyitli mersiyesi. Son beytinde tarih düşürmüştür.

3- Mardin'de "Müderriş Feyzi" lakabıyla meşhur olan Abdullah Efendi el-Musili'nin 28 beyitli mersiyesi. Son beytinde tarih düşürmüştür.

4- Feyzizade Süleyman Efendi'nin 90 beyitli tahmisi. Son beytinde tarih düşürmüştür.

5- Seyyadizade Mahmud Efendi'nin 62 beyitli mersiyesi.

Şeyh Hâmid'in Zürriyeti

Dört defa evlenen Şeyh Hâmid'in şu çocukları olmuştur. Birinci hanımı Halime Hanım amcazadesi olup, İbrahim ve Abdullah'ın anneleridir. İkinci hanımı Siirt'in Aydınlar (Tillo) İlçesinde medfun Şeyh İsmail Fakiraullah'ın torunlarından Amine Hanım'dır. Yaptığım tetkiklere göre Amine hanımın babası Şeyh İsmail Fakirullah'ın torunu Şeyh Hamid annesi Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın kızı Hanife hanımdır. Bu hanımı Muhammed Alaüddin ve Abdülhalim ile kızı Zeyneb'in anneleridir. Üçüncü hanımı Seyyid Ömerin kızı Kumri hanımdır. Bu hanımından da en küçük oğlu Şeyh Abdurrahman ile Ayşe, Adile ve Hatice adındaki kızları olmuştur. Dördüncü hanımı Savur beylerinden Hacı İbrahim beyin kızı Hatice Hanımdır. Bu hanımından çocuğu olmamıştır.

ŞEYH HÂMİD'İN BEŞİNCİ VE KÜÇÜK OĞLU

ŞEYH ABDURRAHMAN ZİHNİ EFENDİ

Hicri 1268 yılının Ramazan ayının dördünde, Miladi 20 Haziran 1852 yılı cuma günü ikindi namazından sonra Mardin'de doğdu. Oğlu Şeyh Muhammed Ali'nin ifadesine göre: Şeyh Hamid, Ulu Camide talebelerine verdiği dersi bitirip evine dönerken bir oğlunun doğduğu müjdesini alır.

Yedi yaşında iken Savur Kapı Camii İmamı Molla İbrahim Efendi'nin rahle-i tedrisinde Kur'an-ı Kerim'i hatmetmiştir.

Şeyh Abdü'l-Ğafur es-Sûfi Efendi'den tecvid okumuş, aynı hocasından Sarf ve Nahiv okuyarak bu ilimlerin metinlerini ezberlemiştir.

Mantık ilmini Diyarbakır Rüşdiyesi'nin eski muallimlerinden Süleymaniyeli Molla Mahmud Efendi'den okumuştur.

Vaz', Meâni, Riyaziyat (Matematik) ilimlerini Mardin Kasım Padişah Medresesi müderrislerinden Molla Halil'i Siirdi'nin torunu Molla Fethullah Efendi'den okumuştur.

Akaid, Felsefe, Hey'et (Astronomi) ve Usul ilimlerini Şeyh Abdul-Aziz el-Mağzili'den okuyup tahsilini ikmal etmiştir.

Kütübü Sitte'yi, Kadi Beydavi Tefsiri'ni, Hanefi ve Şafii Usulî-fıkıh ilmini ve İbn-i Hacer el-Heytemi'nin Tuhfetü'l-Muhtac adındaki kitabını babasından okumuş, ilim icazeti ile beraber Nakşebendi tarikatında hilafet icazetini de yine babasından almıştır.

Yaşadığı bölgede zamanının en büyük âlimlerindendi.

Ulu Camide vaaz eder, Cuma ve Pazartesi akşamları talebelerine Buhari ve et-Tarikatu'l-Muhammediyye kitabın'dan Reyhaniye Cami'inde ders verirdi.

Şeyh Abdurrahman Efendi İstanbul'a gitmiş orada beş ay dört gün kalmıştır. Ziyaretinin sebebi Padişah Sultan Abdü'l-Hamid'in davetine icabet, onu ziyaret etmek ve oradan da Hacca gitmek idi. Ancak Hac yolculuğuna çıkmak için Vapura binmek üzere iken, o sene yayılan veba hastalığından dolayı Hac yolculuğu Bahriye Nezaretince iptal edilmiş ve Hacca gidememiştir.

İstanbul'a gitmek üzere Hicri 1312 Yılı, Rabiül-ahir ayının 27 si – Miladi 1894 yılı Ekim ayının 27 sinde- Cumartesi günü yola çıkmıştır. Diyarbakır-Siverek-Halep ve İzmir yolu ile Hicri 1312 yılı Cemaziyel evvel ayının 7 si, -Miladi 1894 Aralık ayının 5 inde - Pazartesi günü İstanbul'a varmıştır.

Diyarbakır Valisi Giritli Sırrı Paşa daha önce Şeyh Abdurrahman efendiye; ' Tedavi için İstanbul'a gitmek üzere yüce makamdan izin istedim, bu izin gelirse sizi İstanbul'a ben götüreceğim' demiştir.

Zikrettiğimiz tarihte İstanbul'a gitmek üzere Diyarbakır'a varınca, Vali Sırrı Paşa onu ziyaret etmiş, Şeyh efendiye hitaben: "Tam siz buraya gelmişken izin de geldi. Bu sizin kerametinizdir, refakatimde sizi Samsun yolu ile İstanbul'a ben götüreceğim" demişse de, Şeyh efendi: 'Beni mazur görün ben Valilerle yolculuk edemem, ben bir dervişim ancak halime uygun şahıslarla yolculuk ederim' diyerek bu teklifi kabul etmemiş ve belirttiğimiz gibi Diyarbakır-Siverek-Urfa-Haleb ve İzmir yolu ile İstanbul'a gitmiştir.

İlk varışında yirmi gün kadar Şeyh Ebü'l-Huda es-Seyyâdi'nin Tekkesinde misafir olmuş, daha sonra Nişantaşı'ndaki devlet misafirhanesinde ağırlanmıştır.

Önemli Simalar

Mabeyn Müşiri Gazi Osman Paşa ile Başyaver Muhammed Ali Paşa vasıtasıyla Padişah Abdülhamid Han tarafından üç defa kabul edilmiş, onun iltifat ve ihsanlarına nail olmuştur. Padişah fermanıyla nail olduğu ihsanlardan şunları zikredebiliriz:

Mardin Nakşebendi, Kâdirî ve Rifai tarikatlarının postnişini olarak tayin edilmiş ve İrade-i seniyye ile (Padişah fermanıyla) dergahı için ona ve evladına intikal etmek üzere 250 kuruş maaş tahsis edilmiştir. Onun hatırı için refakatinde İstanbul'a gelmiş olan Sadizade Şeyh İsmail ve hizmetçisi (Kızıltepe ilçesine bağlı) Selah köyünden Sofi Süleyman'a da kayd-ı hayat şartı ile ayda 100 kuruş maaş tahsis edilmiştir. Bu ferman 1312/1892 yılında sadir olmuştur. Ayrıca yine irade-i seniyye ile Şeyh Muhammed Farisi Türbedarlığı ayda 200 kuruş, Küçük Sultan Hamza Meşihatı ayda 20 kuruş, Büyük Sultan Hamza Türbesinde Cüzühan vazifesiyle ayda 20 kuruş, Şeyh Muhammed Farisi Mescidi İmamı olarak da ayda 150 kuruş maaşla tayin edilmiştir. (Bu fermanları Yıldız arşivinde buldum, bende birer fotokopileri bulunmaktadır.)

Mardine dönüşü ise, Nisan ayında olmuştur. Mardin'in âlim ve ileri gelenleri tarafından görkemli bir şekilde karşılanmıştır.

Şeyh Abdurrahman aklî ve naklî ilimlerde zamanının mühim bir âlimi idi. O zaman okutulan bütün ilimlerde ders verme kudretine sahip olup, çok talebe yetiştirmiştir. Yüzlerce kişiye icazet vermiştir. Birçok kişi ondan tarikat dersi alıp, onun irşadıyla hidayete ermişlerdir.

157 kişiye Tarikatta halifelik vermiştir.

Oğlu şeyh Muhammed Ali bize kendisinden ilim icazeti alan 51 kadar meşhur alimin adını vermektedir. Ellibirinci talebesi Amerikan hastanesi tabiblerinden Antuvan zade Op.Dr. Abdü'l-Ahad'tır. Bizzat onun rahle-i tedrisinden geçip ondan ilim okuyanlardan birisi de yine zimmî Abdülahad'ın oğlu Antuvan'dır. Amerikan Okulu hocalarından gayri Müslim Hanna Efendi Çakki de listede mevcuttur. Bu durum o devirde ilmin kapısının hiç kimseye kapalı olmadığı gibi taassubun da olmadığını göstermektedir. Bir Hıristiyan bir Müslüman'dan rahatlıkla ders alabildiği gibi aksi de sözkonusu olabiliyordu. Hadisi Şerifte Peygamber (sas) efendimiz şöyle buyurmuşlardır: "El-Hikmetu

dalletül-mü'mini eyne vecedeha ahazaha". Hikmet mü'minin kaybolmuş malıdır, onu nerede bulsa alır.

56 kadar eser telif etmiştir. Elimizde matbu iki eseri mevcuttur. Matbu eserlerinin birincisi Hadis ilmine dair "Sevadü'l-Basar fi ulumi'l-Hadisi ve'l-Eser", ikinci eseri "Bidayetü's-sul fi Şerhi Minhacü'l-usul"dür. Zikrettiğimiz birinci matbu eseri tarafımızdan tahkik edilerek ikinci baskısı gerçekleştirilmiştir. Yazma olarak iki eserini daha buldum, birisi: "En-Nurül-Lami ve'l-Feyzil-Cami" Bu eseri Akaid, Tasavvuf ve Hikmet (Felsefe) ilimlerini içeren bir kitaptır. İkincisi Mevlid Şerhidir. İki eserin orijinali kütüphanemde bulunmaktadır. Ayrıca yazdığı bazı mektupları da buldum. Allah muvaffak ederse onları da neşredeceğim.

Mısırdaki Ulema Reisi olarak seçilmiştir. Bu seçim Nil gazetesinin 1311 h. Yılı Ramazan ayının onüçü, Salı günü kırkıncı sayısında Başyazar Hasan Hüsnü tarafından haber olarak verilmiştir.

İstanbul'da yayımlanan Sabah gazetesi Rumi 1311 yılının 7 Mart günü 2016 sayı birinci sahife 3 ncü sütununda şu haber yazılmıştır:

" Mardinde kain Tarikati Aliyye-i Nekşebendiyye, Kadiriyye , Rifaiyye dergahi şeriflerine taamiyye olmak ve her kim şeyh bulunursa ona verilmek üzere aylık ikiyüz elli kuruş maaş tahsisine irade-i seniyyei hazreti Padişahi şeref sunuh ve sudur buyrulmuş ve bir mantuk emir ve ferman-ı hazreti hilafetpenahi muktezası maliye nezaret-i celilesince icra kılınmış olduğu müstahberdir. "

Yine Sabah gazetesi 1311 yılı 9 Mart 2018 sayı ikinci sahife birinci sütunda şu haber verilmiştir.

" Mardinde kain Tarikati aliyye-i Nekşebendiyye, Kadiriyye, Rifaiyye dergahi şeriflerine taamiyye olmak ve her kim şeyh bulunursa ona verilmek üzere aylık ikiyüz elli kuruş maaş tahsisine irade-i seniyyei hazreti Padişahi şeref sunuh ve sudur buyrulmuş ve bir mantuk irade-i seniyye-i hazreti tacdari muktezası maliye nezaret celilesine icra kılınmış olduğu evvelki günlü nüshamızda yazılmış olup sadatı Hüseyniyye ve meşayih zevil ihtiramdan faziletli Seyyid Şeyh Abdurrahman efendi el-Hamidi en-Nakşebendi dergahi şerifi mezkurun post nişin bulunduğu ve hakikaten muma ileyh hadimül-fukara ve duayı devamı ömür ve ikbali zillulahiye müdavim bir zat-ı fezail simat olduğu ve bu vesile ile dahi duayı mefarud el-edayı

Önemli Simalar

hilafetpenahiye bir kat daha muvazıb bulunduğu müstahbarat-ı ahirden müsteban olmuştur. "

Sabah gazetesinin Rumi 1311 yılının 22 mart günü 2031 sayı, üçüncü sahife sütun 3 te şu haber yazılmıştır:

" Mardin meşayihî izam ve ulema-i zevil ihtiramdan Faziletli Seyyid Şeyh Abdurrahman Efendi el-Hamidi en-Nakşebendi memleketine gitmek üzere dün şehrimizden müfarakat eylemiştir. "

Şeyh Abdurrahman'dan ders alan Mardin'li alimlerden bazıları şunlardır:

Büyük oğlu Şeyh Muhammed Ali, ikinci oğlu Şeyh Şükrü (Derik müftüsü), Şeyh Ahmed (Şehidiye camii İmamı), Ahmed Hilmi efendi (Kasımpadişah müderrisi, Mardin müftüsü, daha sonra Diyarbekir müftüsü), Şeyh Muhammed Said (Şeyh Hamid'in torunu), Hakizade Kemal efendinin oğlu Yusuf Ziyaeddin efendi. Abdullah Sırrı Efendi. Rüşdiye mektebi ikinci muallimi Davut Nail Efendi. Nusaybin kazası Naibi Şeyh Ahmed Efendi zade Süleyman Salim Efendi. Mardin mutasarrıflığını yapmış ve Mardinde vefat eden Diyarbekirli Said paşa el-Amidi. Askerlik şubesi memuru Sırrı efendizade Ali Rıza Efendi. Kasımpadişah müderrislerinden Seyyadizade Mahmud Efendi. Mardin müftüsü aslen Musullu Hafız Hüseyin Hüsni Efendi. Şeyh Eyyub efendi'nin oğlu Şeyh Yusuf Ensari Efendi (Mardin Müftüsü). Midyat Müftüsü Şakir Efendi. Cizre Vergi memuru Davut Feyzi Efendi. Molla zade Abdül-Aziz Efendi. Ulu Camii Mütevellisi Ahmet Efendi zade Hasan Efendi. Sadettin zade Şeyh Abdül-Celil efendinin oğlu Şair Şeyh Tahir Efendi. Hakizade Yusuf efendi'nin oğlu Cemal Efendi. Selah Köyü İmamı Molla İbrahim Efendi. Hüseyin Hüsni Efendi el-Hilali. İdadi muallimi Fazlullah Efendi. Ulu Cami Şafii İmamı Hacı Hasan Efendi. Sadettinzade Şeyh İsmail Efendi. Savur Camii İmam – Hatibi Cizreli Molla Ali efendi. Hakizade Arif Hikmet efendi'nin oğlu Abdullatif Efendi. Seyyadizade Ahmed Efendi. Seyyadizade Ali Efendi. Hacı Kermozade Molla Kasım efendinin oğlu Abdurrahman Efendi. Kermozade Hasan ağa oğlu Şair Es'ad Çelebi. Amerikan hastahanesi tabiplerinden Cerrah (Op. Dr.) Antuvanın oğlu Abdül-Ahad Efendi.

Vefatı:

Hicri 1328 yılı Muharrem ayının 23.üncü Cuma günü, miladi 1910 yılı 4 Şubat gününde Mardin'de vefat etmiş ve Babası Şeyh Hâmid'in türbesine defnedilmiştir. Namazını ağabeyi Şeyh Abdullah Efendi kıldırmıştır.

Şeyh Abdurrahman'ın zürriyeti:

Üç defa evlenen Şeyh Abdurrahman'ın ilk hanımı Hâki ailesinden Kemal Efendi'nin kızı Peyruze Hanım'dır. (Bu hanımı Muhammed Ali, Ahmed, Şükrü, Şemseddin ve Hamdullah'ın anneleridir. 1333/1915 yılında Mardin'de vefat etmiştir).

İkinci hanımı Sadi ailesinden Asiye hanım'dır.

Üçüncü hanımı Gercüş (Kefercevez) kazasına bağlı Keferzuta köyü halkından Kumri Hanım'dır. (Bu hanımı da Hayrullah, Atike ve Emine'nin annesidir).

SONUÇ:

Şeyh Hamid ve oğlu Şeyh Abdurrahman Mardin'in yetiştirdiği önemli alimlerdendir.

İlmin yayılması için ömürlerini harcayan bu insanlar, ilme hizmetlerinden dolayı halk arasında saygı görmüş, umumi huzur ve sükûnun sağlanması için gayret sarf etmiş ve bunu sağlamışlardır.

Halk ile devlet arasında köprü vazifesini gören o zamanın bir çok alim ve şeyhleri halkı doğru yola yönlendirmiş ve bunu büyük çapta başarmışlardır. Bu gibi zevat gerektiği kadar tanıtılmamıştır.

Kitap ve kütüphaneciliğe gereken önem verilmediği için yazdıkları eserlerin çoğu bulunamamıştır.

Bu sempozyum vesilesi ile Mardin'in yetiştirdiği alim ve bilginlerin tanıtılması hususunun çok önemli olduğu görüşündeyiz.

KAYNAKLAR:

Abdü'l-Halim b. Musa el-Mardini. (Zamanının nüfus katibi).
Eş-Şeceretü'd-Dürriyye fi Menâkibi's-Sadeti'l-Hâmidîyye. sh. 46–92

İlk baskı, 1329h.-1911m. Kunaytra-GOLAN Matbaası, 220 sh.
Küçük boy. Bu baskıdan bir nüsha Ankara İlahiyat Fakültesi
Kütüphanesi'nde mevcuttur.

İkinci baskı: Dr. Muhammed Sadık AYDIN HÂMİDİ'nin
tahkiikiyle 1413/1993 yılında gerçekleştirilmiştir. sh. 89–147.

İbrahim El-Hâmidî, *Zahiretü'l-Vehbiyye fi't-Tarikati'n-
Nakşebendiyye*

(Müellifi Şeyh Hâmid'in büyük oğludur.)

Bu eserde henüz yazma olup, baş taraftan 5 sahife kadar babası
ve dedesi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu eserin orijinali
kütüphanemdedir.

Muhammed Ali HAMİDİ, *el-Cevahir el-Yakutiyye a'lar-
Risaleti'z-Zehabiyye fi Akaidi ehli's-Sünneti ve'l-Cemaati'l-
Muhammediyye* Yazma sh. 34–53

....., *Feydü'l-Melik el-Vâhid fi Menakibi'l-Kutb es-
Seyyid eş-Şeyh Hâmid*

(Bu iki kitabın yazarı Şeyh Şeyh Hâmid'in torunu 'dir. Henüz
yazma ve 1180 sahife hacminde olan bu eserler'in ikincisi özellikle
onun ve zürriyeti hakkında yazılmıştır. Her iki eser de kütüphanemde
mevcuttur.)

Ömeri Niyazi Efendi, *Siirt tarihi*

Çeltut matbaası 1946 - İstanbul □

Yazarı Siirt eski müftülerindendir. 124–125 cü sahifelerde Şeyh
Hamidin tercemesini kısaca vermektedir.